

megye életében később jelentős szerepet vivő község? Mielőtt e kérdésre részletesebben válaszolnánk, meg kell jegyeznünk, hogy a község településével foglalkozó eddigi megjelent vagy kéziratban ismert források a megtelepedés sorrendjét tekintve elsőnek említik az 1716-ban a Felvidékről ideszökött néhány szlovák családot, majd ezekhez szintén a Felvidékről 1723-ban idetelepült ugyancsak evangélikus szlovákokat. Másodiknak a földesúr telepítési akció nyomán Németországból és Pest környékéről 1725-ben idejött németeket. Harmadikként tüntetik fel – tagadva minden előzetes kapcsolatot a XVII. századi Berénnyel – az 1727., illetve más források szerint csak 1731-ben itt megjelenő magyarokat.¹⁹

Forrásaink alapján módunk van arra, hogy feltétlen folytonosságot tételezzünk fel a korábbi berényi lakosok és azok között a magyar, református vallású telepések között, akik szerintünk 1716-tól kezdve – mint régebben itt lakottak, vagy azok leszármazottai – visszajöttek kényszerűségből elhagyott lakóhelyükre, és itt a Felvidékről jött evangélikus szlovákokkal együtt megindították azt az életet, melynek legalizálása az 1722-ben Harruckernhez benyújtott letelepedési kérelemmel kezdődött el. Ezt az illegálisan itt lappangó, mindenkor menekülésre készen álló néhány ismeretlen nevű családot tekintjük tehát a mai Berény első megülőinek. Ők voltak azok, akik a falu helyét, a falu és határa helyneveit megőrizték és átadták az utának következőknek.²⁰ Igaz ugyan, hogy Berény mint pusza, lakatlan hely van említve a Harruckern számára kiállított adománylevélben, az 1715. és 1720. évi országos összeírások sem említik lakott helynek, de az a tény, hogy 1713-ban már ittlévő evangélikus szlovákok harangot öntettek, amellet szól, hogy már hosszabb idő óta – ha talán nem is állandó jelleggel telepedtek meg – itt tartózkodtak. Elképzelhetetlen, hogy az ország különböző részeiről ideszökött, sok esetben nevüket és származási helyüket is letagadó vagy eltitkoló emberek ideköltözésük évében már olyan közösséggé kovácsolódjanak, hogy harangot öntessenek annak jeléül, hogy ez a hely végleges letelepedési hely számunkra. Haan szerint is 1716-ban kezdődött Berény újratelepítése: „...még 1716 eszt. letelepedett a régi Berény helyén néhány tót család. Miután azonban később a megye Harruckern Györgynek adományoztatott, magokat biztosítandó, folyamodvánnyal járultak az uradalomhoz 1722 eszt. júliusában”. Letelepedési engedélyüknek a letelepedés feltételeit tartalmazó megegyezését a gyulai uradalom akkori jószágigazgatója, Joannes Sporer 1722. július 23-án írta alá. Ez a szerződés lett azután Berény benépesítésének alapokmánya.²¹

Dr. Molnár Ambrus

Szóregi plébánosból pápai kamarás

Radics Pál (1813–1895)

Szóreg szerb–magyar falu Szeged mellett (1972 óta a város része); a község XIX. századi társadalmi és szellemi életének meghatározó és befolyásoló tényezője volt a katolikus egyház. A papok, plébánosok formálták a gondolkodásmódot, értékrendet. Az alábbiakban az általunk kiemelkedőnek ítélt katolikus lelkész, Radics Pál életútját, tevékenységét vázoljuk: a Szegedcsanádi Püspöki Levéltár (SzPL) iratai alapján.

A szegedi püspöki levéltár őriz egy XIII. Leó (1878–1903) által kiadott pápai oklevelet. Az irat 1895. július 20-án keletkezett, Leó pontifikátusának tizennyolcadik évében. Tartalmát tekintve kinevezési okmány, amely Radics Pál szóregi plébánosnak a pápai kamarás címet adományozza, valamint engedélyt ad a kamarási insigneák viselésére.¹ A kinevezési oklevelet Henny Sebestyén püspöki kegyúri lelkész adta át az idős plébánosnak. Erről számol be 1895.

¹⁹ *Kardosonyi*: i.m.

²⁰ *Barcsa*: i.m.

²¹ *Haan Lajos*: i. m. 267–270. old.

¹ SzPL I. 1. b. Szóreg, 82. sz.

augusztus 9-én, a püspökhöz írt levelében: „Radics Pál szőregi plébánosnak, mint legkegyelmesebben kinevezett pápai kamarásnak személyesen kézbesítettem az idevonatkozó legmagasabb felmagasztaló okmányt, mit az agg lelkész hálatelt szívvel fogadott, és annál becsebb az előtte, mivel Ő Szentsége proprio motu – azt legkegyelmesebben elhatározni méltóztatott, noha azt legkevésbé sem várta...”²

A kamarási cím a középkortól kezdve fontos udvari méltóság (feladata eredetileg az uralkodói kincstár vezetése), amelynek jelvénye a zsinóron vagy láncon függő kulcs, illetve a kamarási bot. Érdekesség, hogy a Vatikán mindig sok kamarást nevezett ki, a pápai kamarások méltóságjele azonban nem kulcs, hanem díszlánc, illetve zománcozott jelvény volt.³ Feltehetőleg nem akarták kompromittálni az általános Szent Péter-szimbólumot, a két keresztbe fektetett kulcsot.

A pápai kamarássá lett *Radics Pál* 1813. január 27-én született a Pest megyei Szentistvánon. 1841. augusztus 28-án szentelték pappá.⁴ Ezután Krassován, Temeshidegkúton, Temesrékaszon szolgált segédlelkészként. Adminisztrátori kinevezéssel 1849 szeptemberétől Szőregen, 1852 márciusától Bogdán, 1852 szeptemberétől Nagylakon tevékenykedett. 1880 decemberétől 1895-ben bekövetkezett haláláig a szőregi plébánosi teendőket látta el. Nevéhez fűződik a szőregi plébánia *Historia Domusának*, mintegy harminc éves kihagyás után, gondos és rendszeres vezetése.⁵

Fontos megemlíteni *Radics Pál* 1895. szeptember 2-án kelt végrendeletét.⁶ Ennek értelmében a plébános jelentős összegeket hagyott az egyházmegye különböző szociális feladatokat ellátó intézményeire: a papnevelőre száz, az „elaggott papok segélyezésére” ötszáz, a nyugdíjalapra ezer forintot. Emellett a fiatal teológusok szellemi előrehaladását serkentőleg, ezer forintot helyezett letétbe, amelynek évi négy százalékos kamatát a legjobb hittudományi dolgozatot benyújtó káplán kapta meg. Ugyanekkorá összeget, ugyanekkorá kamattal kötött le a papnevelő javára; azzal a feltétellel, hogy az évi negyven forintot az iskola céljaira kell fordítani.

Radics Pál testamentumának végrehajtója Jászai Géza szeged-rókusi plébános volt, aki 1896 áprilisában beszolgáltatta az egyházmegyei hatóságnak a háromezer forint névértékű aranykötvényt, valamint hatszáz forintnyi készpénzt.⁷ Mindezeket túl az idős *Radics* misealapítványokat is tett a szőregi egyháznál, összesen ötszáznegyven forint értékben, saját lelki üdvéért. Ezeket a szentmiséket utóda, Hegedűs Dezső megbízott plébános mutatta be.

Mint említettük *Radics Pál* folyamatosan vezette a plébánia *Historia Domusát*; rendszeresen végzett feljegyzéseket 1849 szeptembere és 1852 tavasza között is, ideiglenes szőregi lelkészként. Ezeket Szántó Imre felhasználta Szőreg, illetve Csongrád megye szabadságharc alatti történetének feldolgozásakor, mint elsőrendű forrást.⁸ Péter László Híres emberek Szőregen című cikkében⁹ közöl *Radics* életéből egy érdekes epizódot. *Radics Pál* jó barátságban volt Jókai Mórral; ő mesélte el az írónak az 1863-as nagy ínség megrázó nagylaki történetét. (1852 és 1880 között *Radics* Nagylakon szolgált, adminisztrátori megbízatással.) A históriát Jókai *A nagylaki iskolafiúk* című versében örökítette meg.

Miklós Péter

² SzPL I. 1. b. Szőreg, 80. sz.

³ *Pandula Atilia*: Insigniológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Bertényi Iván. Bp., 1998. 309–311. old.

⁴ *Schematismus cleri venerabilis dioecesis Csanádiensis 1886*. Temesvári, 1886. 275. old.

⁵ *Bezdn Sándor*: Szőreg a dualizmus idején. In: Szőreg és népe. Szerk.: Hegyi András. Szeged, 1977. 149. old.

⁶ SzPL I. 1. b. Szőreg, 89. sz.

⁷ SzPL I. 1. b. Szőreg, 85. sz.

⁸ Vö. Szántó Imre: A polgári forradalom és szabadságharc időszaka Szőregen (1848/1849). In: *Hegyi* 1977. 109–121., főként 114–115. old.

⁹ *Péter László*: Szőregi délutánok, Bp., 1994. 145–150. old.